

ÅRSMØDE 1977

Årsmødet dette år fandt sted i Haderslev stift, hvor man med Sønderborg som udgangspunkt, foretog en ekskursion, under landskabsarkitekt Junggreen Haves inspirerende ledelse, til landsdelens særligt typiske kirkegårde.

Som det vil fremgå af følgende orientering til årsmødets deltagere, påpegede Junggreen Have en række af de generelle problemer, der er så væsentlige for bevarelsen af en kirkegårds individuelle særpræg.

En kort orientering før et besøg på følgende landsbykirkegårde nord og syd for grænsen: Ballum, Hjørsted, Højer, Klanxbüll, Horsbüll og Süder Lügum.

På forhånd vil jeg gøre opmærksom på, at turen ikke vil vise noget nyt og helt usædvanligt, tværtimod vil jeg pege på nogle små beskedne kirkegårde i et format og en tilstand, der gør dem menneskelige med deres fejl og fortrin og beskedne udstyr.

Måske er de alligevel usædvanlige, fordi den slags næsten er forsvundet. Ændringer af landsbykirkegårdenes traditionelle form sker i et stadigt stigende tempo – undertiden med den begrundelse, at de skal være mere praktiske og kunne vedligeholdes mere rationelt.

Man glemmer alt for ofte, at man ved de hårdhændede indgreb slår uoprettelige skår i et fint gammelt kulturmønster dannet gennem århundreder. Kulturhistoriske og arkitektoniske værdier af høj kvalitet forsvinder for altid, uden at man i stedet får noget, der blot tilnærmelsesvis har samme æstetiske kvalitet, som det man fjernede. I mange tilfælde forbedres end ikke den praktiske side af sagen. Det gør heller ikke problemet mindre, at kirkeministeriets forordninger m. m. ofte er uklare eller tolkes forkert af de mennesker, som har med kirkegårdene at gøre. Desuden er der blandt menighedsråd og andre, der er implicerede i kirkegårdenes drift, undertiden ringe forståelse for og kendskab til den kulturhistoriske baggrund.

De sidste 40 års reguleringer af vore kirkegårde har næsten systematisk ødelagt flertallet af dem set ud fra et æstetisk og kulturhistorisk synspunkt.

De fleste steder fastholdt man den ældgamle skik at sætte kisten i graven, så ansigtet vender mod øst, hvoraf burde følge – som det jo også har gjort i tusinde

år – at gravens synlige hovedende ligger i vest med gravstenen vendt mod øst, men ved mange reguleringer ser man helt bort fra denne skik, som er ældre end kristendommen og overtaget af denne. Nu vender man uden betænkelighed gravene, så de ligger ryg mod ryg, sætter stenen i gravens fodende og ødelægger herved den rolige og smukke virkning, man oplevede, da alle sten vendte mod øst. I løbet af ganske få år har man med denne og andre uigennemtænkte ændringer fuldstændig forandret landsbykirkegårdenes udseende til ensrettede flader uden egnspræg og uden de små skævheder og forskelligheder, som gjorde dem menneskelige og smukke.

Unødvendige terrænreguleringer foretages i større og større omfang. Her er kirkeministeriets „Anordning om kirkegårde“ nok den egentlige synder, idet der her siges: „Kirkegården skal anlægges og reguleres, således at det enkelte gravsted med tilhørende gang såvidt muligt danner en jævn flade“.

Det bliver desværre næsten altid forstået således, at terrænet skal være vandret, og det er jo noget ganske andet end jævnt. Langt de fleste af kirkerne ligger højere end omgivelserne, og en planering til vandrette flader kan være overordentlig ødelæggende for kirkegårdens profil.

Kunne man så undgå den overdrevne anvendelse af grus i alle afskygninger og på alle flader – vandrette eller skrå – ville meget være vundet. Gravpladserne har i århundreder ligget i græs, plejet eller uplejet, og først, da man begyndte at hegne de enkelte gravsteder mere systematisk med hække, forsvandt græsset mere og mere, fordi der simpelthen ingen plads var til det. Hækkene bredte sig, og gangene mellem gravene blev undertiden udfyldt med hække, der groede sammen. Det er en væsentlig del af årsagen til, at der i dag klages over dårlig adgang til gravstederne, men den er selvforskyldt.

Thujahækkene har bredt sig som en pest over alle landets kirkegårde, og hvor der før var kanter af buxbom eller lavendel eller måske bare græskanter, dér er gravene nu næsten kvalt i thuja, der mange steder dækker en trediedel af kirkegårdens areal og ofte plejes med en nidkærhed, der havde været bedre anvendt på selve graven end på dens indhegning.

Thuja kan ikke tåle at stå under træer, og så fælder man hellere de store træer end man prøver på at finde noget, som kan gro under dem.

Systematikken er ved at få overtaget også på den lille kirkegård, hække skal være ens, grave skal ensrettes, og det smukke, blide indtryk af landsbykirkegården som et hvilested er næsten forsvundet.

De få kirkegårde, som denne tur omfatter, er valgt dels fordi de er smukke og ligger i et landskab, som mange ikke kender, dels fordi de har bevaret mange træk fra en nedarvet kultur, som er i opløsning og erstattet af ensretning og pænhed.

Der anlægges mange smukke nye kirkegårde landet over i dag, og der opbygges nye, gode traditioner, men det må være en pligt for menighedsrådene at søge det værdifulde i de gamle kirkegårde bevaret.

Ballum kirkegård er usædvanlig på mange måder, f. eks. ligger landsbyens huse helt ind på kirkegården uden afgrænsning. Enkelte steder er der ikke en meter mellem grav og hus, det virker overordentligt kønt.

Praktisk taget alle grave er østvendte, og bevoksningen både omkring og på kirkegården virker i usædvanlig grad som en helhed.

Jeg har hørt, at man tænker på at regulere; man må håbe, at det lykkes at bevare kirkegårdens anlæg intakt, det er et af de virkeligst værdifulde.

Hjerpsted har en meget beskedne lille kirkegård, hvis plantevækst som følge af dens udsatte beliggenhed nødvendigvis må blive nøjsom. Den ligger som en ø i det vældige landskab mod vadehavet, hvor træerne omkring den er krummet som ryggen på et dyr. Der er ikke noget usædvanligt hverken ved dens grave eller i dens anlæg, men den bærer præg af de hårde vejrforhold, der kan herske på denne egn.

Højer gl. kirkegård er egentlig ikke kirkegård mere, den er nedlagt som begravelsesplads for mange år siden. Jeg vil gerne vise den alligevel, fordi den er et eksempel på en nedlagt kirkegård, som det kunne være rigtigt og smukt at tage i brug igen til andre begravelsesformer end kistegrave.

Den ligger omkring kirken, hvor en kirkegård hører hjemme, og den kunne til stor æstetisk vinding for både kirken og byen tages i brug som urnekirkegård, uden at man ville få miljømæssige problemer. Det kan gøres meget enkelt, og de store græsflader kan stadig bevares sammen med de gamle gravsten. Det er en mulighed, som kan udnyttes ved mange nedlagte bykirkegårde og som kan genoprette det fine samspil mellem kirke og kirkegård, der er gået tabt mange steder.

Klanxbüll ligger 5–6 km syd for grænsen og har en stråtækt kirke med en meget fin lille kirkegård, velholdt på en god måde. Hækkene er forskellige, mange af dem af buxbom.

Alle grave er østvendte, og gamle 16–17 hundredetals gravliggere er anbragt i gravrækkerne som almindelige grave, også vendt mod øst. Det sidste kunne anvendes herhjemme, hvor man alt for ofte ser disse meget fornemme sten anvendt som trin, gulv eller endog som støttemur.

Kirkegårdens nye gravsten kan måske virke noget voldsomme for os, de er ofte mere dominerende end herhjemme, men tysk skik er anderledes, og selv den korte afstand fra de danske kirkegårde viser en tydelig forskel.

Horsbüll ligger få km sydligere. Kirken ligger umiddelbart op til det store dige mod F. Wilhelm Lübke Koog og med en storslået udsigt over det inddæmmede land.

Kirkegården er meget interessant, fordi den endnu har en væsentlig del af gravene liggende frit i græs uden gang omkring og uden regulering af terræn. Sådan har mange af vore grave nok set ud for hundrede år siden. Den er heldigvis ikke så „velplejet“ som en del kirkegårde, der næsten passes ihjel. Herude må man takke for det hårde klima, der på denne måde bevarer noget smukt.

Der er kun få hække, men desværre er man begyndt at bruge grimme cementkanter om gravene, det gælder iøvrigt mange tyske kirkegårde. Herhjemme er Bornholm desværre også ved at være godt med, når det gælder denne skik, selv om man her bruger granit.

Den sidste kirkegård på turen er *Süder Lügum*, hvor både kirken og kirkegården er værd at se.

Kirkegårdens terræn er ureguleret og virker meget smukt med græs på skråninger og mellem gravene. Store træer kanter den smalle slyngede gang fra gaden til kirken. De nye udvidelser, der er foretaget, er føjet smukt ind i helheden. Kirkegården virker som en lille lund, der præger byen meget.

Snapshot fra ekskursionen

Ballum kirke og kirkegård
(foto: Henning Hansen).

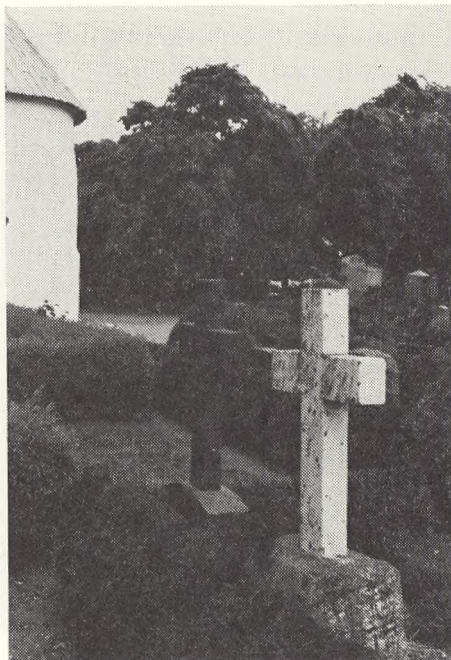
Hjerpsted kirke og kirkegård
(foto: Henning Hansen).

Ballum kirkegård (foto: A. Falmer-Nielsen).

Ballum kirkegård (foto: Henning Hansen).

Ballum kirkegård, kors
(foto: A. Falmer-Nielsen).

Ballum kirkegård, støbejernskors
(foto: A. Falmer-Nielsen).

Sidedør med rist
(foto: A. Falmer-Nielsen).

Sidedør med rist
(foto: A. Falmer-Nielsen).

Ballum kirkegård (foto: A. Falmer-Nielsen).

Ballum kirkegård (foto: A. Falmer-Nielsen).

Nyt og gammelt mødes (foto: A. Falmer-Nielsen).

Fra den tyske side (foto: Henning Hansen).

Ekskursionens leder, landskabsarkitekt Junggreen Have sammen med Birgitte og Morten Falmer-Nielsen (foto: Henning Hansen).